ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

№10(5)
2026

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 406 sahifa,
26-oktyabr, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ashurov Ramzidin Ramazonovich – Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (Phd), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Karimova E.G. – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Sayimova D. K. – texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ashurov Ramzidin Ramazonovich – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Sayimova D. K. – Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
• Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)
Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
• Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA CODEPЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Informatika darslarida algoritmik topshiriqlar orqali 5–6-sinf o‘quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirish metodikasi 10
Muyassar Xodjiyeva Maxmudjanovna

Maktabgacha ta’limda matematikani o‘qitishda o‘yin texnologiyalaridan foydalanish 17
Samatova Xuvvaydo Rasulovna

Asliyat va fransuzcha tarjimalardagi toponimlarning struktur-grammatik modellari 22
Valijon Mamadjonov Alixanovich

“Tarbiya” darslarida raqamli hikoyalar orqali o‘quvchilarda halollik, mas’uliyat va mehr-oqibat fazilatlarini shakllantirish 26
Abdullayeva Surayyo Babojonovna

Kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasini rivojlantirishda kompetensiyaviy yondashuvning imkoniyatlari 32
Komiljonova Mohinur Alllabergan qizi

Maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyachilarida kasbiy kompetentlikni takomillashtirishda modellashtirishning o‘rni 37
Mamadaliyeva Marhabo Xolmamatovna

Raqamli keyslar asosida bo‘lajak pedagoglarning ijtimoiy-pedagogik profilaktik faoliyatga tayyorgarligini takomillashtirish 43
Raximov Sardorbek Kabulovich

Teskari sinf modeli asosida amaliy mashg‘ulotlarga tayyorgarlikni tashkil etish metodikasini takomillashtirish 48
Tursunbayeva Sevinch Normurod qizi, Saidov O‘tkirjon Mallayevich

Sinfni boshqarishdagi muammolar va ularning amaliy yechimlari 53
Xidirov Baxrom Dobilovich

Loyiha texnologiyasining lingvodidaktik asoslari 60
Muhammadaziz Omonov

O‘smirlarda egoizm psixodiagnostikasi 65
Karayeva Yulduz Xushbakovna

Oliy pedagogik ta’limda mantiqiy tafakkurni rivojlantirishning integrativ yondashuvga asoslangan metodikasi 69
Jo‘rayev Shuxratbek Maxamadaliyevich

Inklyuziv ta’lim sharoitida logopedik yordamni tashkil etishning tashkiliy-pedagogik mexanizmlari 73
Azimova Dilnoza Sherzodovna

Talabalarda ijtimoiy faollik ko‘nikmalarini shakllantirishning psixologik omillari 76
Baxriyeva Nargiza Axmadovna

Bolalar adabiyoti vositasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloqiy tanlov kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi 81
Duschanova Nilufar Sabirbayevna, Nurmetova Nazokat Baxtiyorovna

Nogiron farzandli onalarda psixologik farovonlikning himoya resurslari: nazariy-metodologik tahlil 86
Kasimova Xulkar Atabayevna

Intellektual rivojlanishida buzilishlari bo‘lgan o‘quvchilar bilan korreksion-logopedik ishda vizual tayanchlar va muqobil kommunikatsiyani qo‘llash modeli 90
Raximova Dildora Saidbasitovna

Дети с комплексными нарушениями развития 93
Д. Т. Ганурова

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodkorlik qobiliyatini shakllantirishning pedagogik-psixologik mohiyati ... 97
Mavlyanova Umida Sadikjanovna

Nizolarning yuzaga kelishidagi shart-sharoitlar, shaxs toifalari va ularning xislatlari 101
Choriyeva Durdona Anvarovna, Malikova Umida Nurliboy qizi, Lutfullayeva Iroda Abduvahob qizi

Ijtimoiy tarmoqlarning talaba yoshlar milliy qadriyatlariga ta'sirining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari 106
Turg'unov Baxromjon Raximjonovich

Tarbiyachi-pedagoglarda deontologik kompetensiyani rivojlantirishning metodologik yondashuvlari 112
Davlatova Dildora Nuriddinovna

Autizm spektri buzilishiga ega bolalarda nutqiy muloqot ko'nikmalarini shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari 115
A. B. Mamatova

Davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifati monitoringi va boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish 123
Mongiyev Abdulxokim Ibragimovich

Transformational School Leadership and Teacher Performance: A Narrative Literature Review 127
Nilufar Buriyeva Anvar kizi, Axatov Aminjon Tohir ugli,
Sodiqova Marziyaxon Botirjon kizi, Lutfullayeva Moxistara Xayrullo kizi

Pedagogical Model for Improving the Methodological Competence of Future History Teachers Based on Digital Historical Sources 133
Otegenov Berdibay Menglibaevich

Tarbiyalanuvchilarda axloqiy sifatlarni shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari va ertakterapiya imkoniyatlari 136
Qosimova Muattarxon Shokirjon qizi

O'qituvchi pedagogik faoliyatida pedagogik mahorat, refleksiv va innovatsion yondashuvning integratsiyasi 140
Mirsagatova Nargiza Sayfullayevna

Xorijiy tajribalar asosida maktab ta'lim mazmunini takomillashtirish 146
Abdullayev Muxammadimin Egamberdiyevich, Teshayeva Toxira Inomjonovna

Pedagogik muhandislikning metodologik asoslari, kategoriyaviy apparati va yondosh ilmiy-pedagogik yo'nalishlar bilan o'zaro aloqadorligi 151
Nasrullayeva Fatima Azatovna

Рефлексивная подготовка будущих воспитателей к личностно ориентированному взаимодействию с дошкольниками 160
Бозорова Зухра Жураевна

Bo'lajak tarbiyachilarning tasviriy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish mazmuni 165
Xazratkulova Gulyora Tojiboyevna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ona tili ta'limini loyihalash kompetensiyasini metakognitiv yondashuv asosida rivojlantirish metodikasi 169
Raupova Navbahor Bahriddinovna

Kursant va talabalarning jismoniy tayyorgarligini takomillashtirish va ekstremal sharoitlarda harakat qilish ko'nikmalarini shakllantirishning innovatsion yondashuvlari 174
Yulliyev Nuriddin Jumanazarovich

Talabalarning tadbirkorlik kompetensiyalarini rivojlantirishning ijtimoiy zaruriyati 179
Sharipova Guzal Sodiqovna

Maktabga tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarining matematik tasavvurlarini mental yondashuv asosida takomillashtirish: nazariy-metodik sharh 185
Parpiyeva Mohinur Baxtiyor qizi

STEAM yondashuvi asosida fizika laboratoriya mashg'ulotlarini tashkil etish metodikasi 189
Artikov Abdukaxor

"Korpus detektori" mashqlar tizimi: tuzilishi, bosqichlari va qo'llash metodikasi 196
Bahronov Nodirbek Aliyevich

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ongli o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishda tabaqalashtirilgan yondashuv (EGRA-U diagnostikasi asosida) 199
Ne'matova Diyora Baxodir qizi

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Ona tili darslarida hamkorlik texnologiyasidan foydalanishning mavjud holati va metodik muammolari 205
Usmonova Yulduz Faxriddin qizi

Grammatik tarjima metodida ona tilidan foydalanishning didaktik xususiyatlari 210
Erkinova Madina Komil qizi

Talabalarda ta'limiy kommunikativlikni rivojlantirishning pedagogik shart sharoitlari 214
Babayeva Maxfuza Abduvaitovna, Ismoilov Bobur Toxirovich

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi refleksiv kompetensiyasining mazmuni, tarkibiy tuzilmasi va rivojlanish darajalari 218
Bomurodova Gulhayo Jumayevna

Masalalarni tenglama tuzish yordamida yechimini qurishga o'rgatish metodikasi 223
Ismoilov Bobur Toxirovich, Babayeva Maxfuza Abduvaitovna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash mazmunida argumentatsion nutq: darsliklar, o'quv reja va oliy ta'lim adabiyotining kontent-tahlili 229
Mamatova Marg'uba Ummatqul qizi

Основы паллиативной помощи педагогическая поддержка детей, получающих паллиативную помощь 233
Жузбаев Нурлан Урал угли, Хакимова Гульшода Абдусаламовна

"Pedagogikaning pragmatik aspektlari" modulini kreativ yondashuv asosida o'qitish modeli va ingliz tilidagi o'quv materiallarini tanlash mezonlari 237
Meliqo'ziyeva Zarnigorxon Ikromjon qizi

Gospital sharoitida turli yosh guruhlaridagi bolalar bilan ishlashning o'ziga xos xususiyatlari 242
S. M. Umarova

Harbiy xizmatchilarda kasbiy faoliyat davomida hissiy kuyish (emotsional burnout) sindromining ijtimoiy-psixologik psixoprofilaktikasi 246
Tursunov Kamariddin G'ulomovich

Использование подходов геймификации при обучении иностранному языку детей 5-6 лет 250
Курбанова Назира Низомиддиновна

Ko'rish imkoniyati cheklangan o'quvchilarda tiflotexnik vositalardan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish metodlari 257
Astanova Zumradxon Toxirovna

O'quvchilar xulq-atvoridagi og'ishish ilmiy tadqiqotlar talqini asosida 262
Azimjonova Rushana Rashid qizi

Образ сильной узбекской женщины в творчестве Зульфии 267
Аскарова Наргиза Абдивалиевна, Усманова Самира Зафаровна

Inklyuziv guruhlarda differensiallashtirilgan yozma topshiriqlar tizimini loyihalash tamoyillari 271
D. X. Saydazimova

Maktabgacha ta'limda sun'iy intellektdan foydalanish va tarbiyachining kreativ kompetentligini oshirish metodlari 275
Odilova Sitora Ergash qizi

Milliy qadriyatlarga asoslangan matnlar vositasida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy va tanqidiy fikrlashini notiqlik faoliyati orqali rivojlantirish 281
Ziyodullayeva Zuhro Faxriddin qizi

Raqamli transformatsiya sharoitida o'qituvchining refleksiv kompetensiyasini rivojlantirish modeli 286
Magzumova Lola Turakulovna

Bo'lajak o'qituvchilarni inklyuziv ta'limda seldan foydalanishga tayyorlash muammosining ijtimoiy va metodik qatlamlari 292
Sayfullayeva Ismigul Qodir qizi

Ichki ishlar xodimlarida koping-strategiyani shakllantirish kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli ta'minlovchi omil sifatida 296
Aliboyev Himaydin Fayzulla o'g'li

Psixologik holatni baholash asosida differensial mashqlar orqali badmintonchilarning koordinatsion va texnik tayyorgarligini rivojlantirish 299
Beknazarov Raxat Axmet og'li

Oliy ta'limda biotexnologiya fanini o'qitishning zamonaviy pedagogik asoslari 302
Jumabayeva Aygul Kuatovna, Ametov Yakub Idrisovich

Dialogik nutq o'qitish metodikasining shakllanishi 307
Xamidullayeva Fotima Adxam qizi

Алгоритм развития управленческой компетентности будущих учителей русского языка и литературы на основе обратной связи и коррекции педагогических решений 313
Акмалова Дилдора Тохировна

Эффективные методы развития икт-компетентности педагогов в цифровой образовательной среде ... 319
Каримова Наргизахон Яхёевна

Qadimgi Misr va Gretsiya olimlarining muhandislik grafikasi fani yuzasidan izlanishlari 322
Ergasheva Shohista Anvar qizi

Предметно-языковые задания на уроках русского языка в начальной школе Узбекистана 324
Худжамова Хуснора Диёр кизи

Musiqa ta'limi dars mashg'ulotlarida interfaol metodlardan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari 329
Tuxtasinov Abror Rustamovich

Developing Creative Competence During Pedagogical Practice: an Integrated Model for Future English Language Teachers 332
Mukhtorov Mukhiddin Mansur o'g'li

AI-generatsiyalanuvchi adaptiv testlar orqali talabalarning bilim darajasini diagnostika qilish metodikasini takomillashtirish 338
Abdullayeva Nazokat Isayevna, Habibullayeva Jamilaxon Ne'mat qizi

Aniq fanlarni o'qitishda o'quvchilarning darsdan tashqari faoliyatini tashkil etishning didaktik modeli va vositalari 343
Saidov Utkirjon Mallayevich, Abdurashidova Munira Abdumumin qizi

Muammoli vaziyatlar va keys-stadi asosida bo'lajak pedagoglarning tanqidiy-analitik tafakkurini rivojlantirish metodikasi 348
Kubayeva Maxbuba Raxmatulayevna

Badiiy asarlar asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining axloqiy tafakkuri va ijobiy xulq-atvor ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi 352
Uvaydiloyeva Zarrina Olimovna, Abdullayeva Nazokat Isayevna

Sport psixologining kasbiy kompetentligini tadqiq etishning zamonaviy yo'nalishlari va metodologik muammolari 357
Rasulov Zokir Pardayevich

Научно-теоретические основы совершенствования самостоятельного обучения студентов педагогических вузов в процессе изучения микробиологии 363
Нарзуллаева Ирода Уктам кизи, Каландарова Мадина Андрей кизи

Tarixiy manbalar asosida talabalarda tarixiy tafakkur va tarixiy-madaniy kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari 368
Ne'matullayev Shohjahon G'aybulla o'g'li

Sun'iy intellekt texnologiyalarining oliy ta'lim tizimidagi didaktik imkoniyatlari 378
Mirzaraximova Zilola Mirzohid qizi

Sun'iy intellekt texnologiyalarining oliy ta'lim tizimidagi didaktik imkoniyatlari 378
Mirzaraximova Zilola Mirzohid qizi

O'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini takomillashtirishning nazariy-metodologik asoslari 382
Hazratqulova Aziza Rustam qizi, Ashurov Abror Uralovich

Sog'lom turmush tarzidagi qizlarning jismoniy tayyorgarligini takomillashtirishda harakatli o'yinlardan foydalanish mexanizmlari 389
Tashpulatova Dono Ergashevna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Xorij va milliy pedagogika tadqiqotlarida metakognitiv kompetensiya tushunchasi tahlili 395
Feruza Xasanova, Assistent o'qituvchi

Talabalarning tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlardan foydalanishning nazariy-metodologik aspektlari 402
Ibotova Dildora Shomirovna

O'QUVCHILARNING BILIM, KO'NIKMA VA MALAKALARINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Hazratqulova Aziza Rustam qizi
University of Business and Science Pedagogika 2-kurs magistranti

Ashurov Abror Uralovich
Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi dotsenti

Annotatsiya: Maqolada umumiy o'rta ta'lim o'quvchilarining bilim, ko'nikma va malakalarini takomillashtirish masalasi kompetensiyaviy-faoliyatli, konstruktivistik, metakognitiv va diagnostik yondashuvlar asosida tadqiq etiladi. Bilimning anglanganligi, ko'nikmaning vazifalarni bajarishda namoyon bo'lishi hamda malakaning barqaror va moslashuvchan qo'llanishi o'rtasidagi o'ziga xos jihatlar aniqlashtiriladi. Ilmiy adabiyotlar va normativ asoslarni qiyosiy-tahliliy o'rganish natijasida "BKM–RT" siklik metodik modeli ishlab chiqiladi. Model dastlabki tashxis, mazmunni konstruksiyalash, boshqariladigan mashq, mustaqil transfer, refleksiya hamda qayta tashxis bosqichlarini qamrab oladi. Uni amalga oshirish uchun dars bosqichlari, pedagogik mexanizmlar, baholash indikatorlari va amaliyotda tekshirish loyihasi taklif etiladi. Tadqiqot nazariy model yaratishga yo'naltirilgan bo'lib, taklif etilgan modelning empirik samaradorligini keyingi tajriba-sinov ishlari orqali baholash nazarda tutiladi.

Kalit so'zlar: bilim, ko'nikma, malaka, kompetensiya, kompetensiyaviy yondashuv, konstruktivizm, faoliyatli ta'lim, metakognitsiya, refleksiya, formativ baholash, transfer, differensial ta'lim, pedagogik diagnostika, metodik model.

Abstract: This article explores approaches to improving school students' knowledge, skills, and mastery through competence-based, activity-oriented, constructivist, metacognitive, and diagnostic perspectives. An author-designed cyclic methodological model, "BKM–RT," is proposed, incorporating initial diagnosis, meaningful instruction, scaffolded practice, independent transfer, reflection, and reassessment. A comparative analysis of scholarly and policy sources provides the basis for a framework of instructional stages, observable indicators, and assessment tools. As a theoretical and methodological study, the article presents a model whose practical effectiveness is intended to be evaluated through subsequent classroom-based research.

Key words: knowledge, skills, mastery, competence, metacognition, formative assessment, transfer, instructional design, pedagogical diagnostics.

Аннотация: В статье рассматриваются подходы к совершенствованию знаний, умений и навыков школьников на основе компетентностного, деятельностного, конструктивистского и метакогнитивного подходов. Предлагается авторская циклическая модель "BKM–RT", включающая исходную диагностику, осмысленное усвоение, практику с поддержкой, самостоятельный перенос, рефлексию и повторную диагностику. Представлены индикаторы оценки и условия внедрения модели в образовательную практику. Исследование носит теоретико-методологический характер и предусматривает возможность последующей эмпирической проверки эффективности предложенной модели.

Ключевые слова: знание, умение, навык, компетенция, метапознание, формирующее оценивание, перенос, педагогическая диагностика.

KIRISH

Zamonaviy umumiy o'rta ta'limning natijadorligi o'quvchining o'rganilgan axborotni qayta aytishi bilan bir qatorda, tushunchalarni izohlashi, amaliy vazifalarni asoslangan usulda bajarishi va egallagan tajribasini yangi vaziyatlarda qo'llay olishi orqali ham namoyon bo'ladi. Shu ma'noda "bilim–ko'nikma–malaka" pedagogik uchligi ta'lim natijalarini tavsiflashda o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Mazkur yondashuvni kompetensiya, o'zini boshqarib o'rganish va moslashuvchan fikrlash bilan boyitish ta'lim samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi. O'zbekistonda ta'lim standartlarini ishlab chiqish va joriy etishning 2024-yilda yangilangan tartibi ham o'qitish natijalarini baholanadigan kompetensiyalar va individual rivojlanish nuqtayi nazaridan talqin etadi [1].

Ta'lim amaliyotida bilim, ko'nikma va malakalarni rivojlantirish jarayonini yanada takomillashtirishga xizmat qiladigan bir qator jihatlar mavjud.

Birinchidan, yangi mavzuni tushuntirish bilan birga, o'quvchilarning uni mustaqil bajarish ko'nikmalarini rivojlantirishga ham e'tibor qaratish maqsadga muvofiq.

Ikkinchidan, takroriy mashqlar orqali shakllangan ko'nikmalarni turli va noodatiy vaziyatlarda qo'llash imkoniyatlarini kengaytirish muhimdir.

Uchinchidan, umumiy reyting natijalarini o'quvchining qaysi bosqichda qo'shimcha metodik yordamga ehtiyoji borligini ko'rsatuvchi diagnostik ma'lumotlar bilan boyitish foydalidir.

Shu bois mazmunni o'zlashtirish, harakatni bajarish sifati, barqarorlik, mustaqillik va transfer alohida diagnostik ko'rsatkichlar asosida kuzatilishi maqsadga muvofiq. Bu jarayon tayanch bilimlari, motivatsiyasi, til resurslari va o'rganish sur'atlari turlicha bo'lgan sinflarda alohida ahamiyat kasb etadi.

OECD Learning Compass 2030 o'quv natijalarini bilim va ko'nikmalar bilan bir qatorda, munosabatlar, qadriyatlar hamda o'quvchi subyektligining o'zaro birligi sifatida ko'radi [2].

National Academies'ning "How People Learn II" nashrida esa o'rganish jarayonida madaniy-ijtimoiy kontekst, avvalgi tajriba, motivatsiya va kognitiv omillarning ahamiyati asoslanadi [3].

Ushbu yondashuvlar o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda topshiriqlarni moslashtirish va ta'lim natijalarini rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Shuningdek, natijalarni yakuniy nazorat bilan bir qatorda, o'qish jarayonidagi maqsadli qayta aloqa orqali ham rivojlantirish muhim ahamiyatga ega [10–12].

Tadqiqotning maqsadi - umumiy o'rta ta'lim o'quvchilarining bilim, ko'nikma va malakalarini takomillashtirishning nazariy-metodologik tamoyillarini tizimlashtirish hamda ularni o'qituvchi faoliyatiga tatbiq etish imkonini beruvchi siklik metodik modelni konseptual jihatdan asoslash.

Tadqiqot obyekti umumiy o'rta ta'limdagi o'quv-bilish faoliyati; predmeti esa bilimdan mustaqil va transferga yaroqli malakagacha rivojlanishni ta'minlovchi metodlar, pedagogik shart-sharoitlar va baholash mexanizmlaridir.

Maqolada quyidagi savol markaziy o'rin tutadi:

- O'qituvchi qanday ketma-ketlik va dalillarga tayangan holda o'quvchining "bilaman" holatidan "yangi vaziyatda qo'llay olaman" darajasiga o'tishini samarali boshqarishi mumkin?

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Nazariy nuqtayi nazardan B. Bloomning mastery learning konsepsiyasi o'rganish uchun zarur vaqt, tushunarli ko'rsatma, teskari aloqa va tuzatish imkoniyatining ahamiyatini ko'rsatadi [4].

Anderson va Krathwohl qayta ishlab chiqqan taksonomiyada esa eslab qolishdan yaratishgacha bo'lgan kognitiv amallar farqlanadi [5].

J. Biggsning konstruktiv muvofiqlik konsepsiyasi maqsad, o'quv harakati va baholash topshirig'ining mos kelishi zarurligini asoslaydi [6]. Bu uch manba birgalikda "maqsad nima - o'quvchi nima qiladi - qanday dalil bilan baholanadi" zanjirini loyihalashga asos bo'ladi.

J. Sweller kognitiv yuklama masalasini ko'tarib, yangi o'rganuvchidan murakkab masalani to'liq mustaqil yechishni darhol talab qilish ba'zan sxema hosil bo'lishiga to'sqinlik qilishini ko'rsatadi [7]. Shu bois avval tushuntirilgan namuna, bosqichma-bosqich yordam va qismlarga ajratilgan mashq, keyin esa yordamni kamaytirish mantiqan asoslanadi.

Dunlosky va hammualliflar taqsimlangan mashq hamda amaliy testlashning ko'plab sharoitlarda foydali ekanini umumlashtirgan [8]; Roediger va Karpicke qayta eslash sinovlari uzoq muddatli saqlashni kuchaytirishi mumkinligini eksperimental ko'rsatgan [9]. Bular malaka barqarorligini bitta darsdagi muvaffaqiyat bilan tenglashtirmaslik zarurligini anglatadi.

Formativ baholash bo'yicha Black va Wiliamning ishlari muntazam qayta aloqa o'quv strategiyasini o'zgartirishi mumkinligiga urg'u beradi [10].

Hattie va Timperley qayta aloqani maqsad, hozirgi natija hamda keyingi qadam o'rtasidagi bog'liqlikda tahlil qiladi [11].

EEFning metodik tavsiyalari esa qayta aloqa o'quvchi undan amalda foydalanganda natijali bo'lishini va metakognitiv strategiyalarni bevosita o'rgatish zarurligini qayd etadi [12–13].

CAST UDL 3.0 doirasi o'quvchining ishtiroki, ma'lumotni qabul qilishi hamda javobni ifodalash usullarini moslashuvchan qurishni taklif etadi [14]. Mazkur dalillar differensial va inklyuziv muhitda modelni qo'llashga xizmat qiladi (1-jadval).

1-jadval: **Bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyaning operatsion farqlanishi**

Kategoriya	Mazmuni va kutiladigan harakat	Kuzatiladigan dalil
Bilim	Tushuncha, qoida va bog‘liqlikni anglash; izohlash va dalillash.	Izoh, sxema, sabab-oqibatni tushuntirish.
Ko‘nikma	O‘rganilgan usul bo‘yicha vazifani to‘g‘ri bajarish.	Bosqichli bajarish, mos usulni tanlash.
Malaka	Amalni nisbatan barqaror, ravon va nazoratli bajarish.	Turli vaqtda takroriy, xatosi kam bajarish.
Kompetensiya	Bilim, ko‘nikma, malaka va qadriyatlarni vaziyatga safarbar qilish.	Yangi vazifada asosli yechim, transfer va refleksiya.

Jadvalda keltirilgan ajratish pedagogik tahlil uchun operatsion xususiyatga ega. “Malaka”ni faqat avtomatlashgan harakat sifatida mutlaqlashtirish to‘g‘ri emas: harakatning vaziyatga mosligi va sifatini ongli nazorat qilish ham zarur. Kompetensiya esa sanab o‘tilgan komponentlarning mexanik yig‘indisi bo‘lmay, real faoliyatdagi integrativ natijadir. Shu sabab darsni loyihalashda bitta termin o‘rniga “bilish - bajarish - barqaror bajarish - yangi vaziyatga ko‘chirish” ketma-ketligini kuzatish metodik jihatdan qulaydir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-metodologik dizaynda tashkil etilib, sifat jihatidan kontent-tahlil, qiyoslash, konseptual umumlashtirish, pedagogik modellashtirish va operatsionallashtirish usullaridan foydalanildi. Daliliy manbalar korpusiga O‘zbekistonning ta’lim standartlariga doir normativ hujjati [1], xalqaro kompetensiya modeli [2], o‘rganish psixologiyasiga oid ilmiy konsensus nashri [3], o‘zlashtirish va kognitiv maqsadlar bo‘yicha klassik ishlar [4–5], konstruktiv muvofiqlik va kognitiv yuklama tadqiqotlari [6–7], o‘rganish texnikalari hamda qayta eslash bo‘yicha tadqiqotlar [8–9], formativ baholash va qayta aloqa yuzasidan maqola hamda metodik qo‘llanmalar [10–13], inklyuziv dars dizayni yo‘riqnomasi [14] kiritildi. Manbalar tegishli nashriyot, ilmiy tashkilot yoki normativ-huquqiy portal sahifalari orqali bibliografik jihatdan tekshirildi.

Tahlil birligi sifatida besh mezon tanlandi:

a) o‘quv natijasining aniq ta’rifi;

b) bilimdan amaliy harakatga o‘tish mexanizmi;

c) takrorlash va transfer shartlari;

d) o‘z-o‘zini nazorat qilish hamda qayta aloqaning roli;

e) indikator orqali o‘lchash imkoniyati.

Har bir yondashuv ushbu mezonlar bo‘yicha taqqoslandi. Bunda sonli meta-tahlil, kuzatuv yoki pedagogik tajriba o‘tkazilmadi; “natijalar” bo‘limida keltiriladigan model va jadvallar muallifning nazariy sintezi bo‘lib, ularning amaliy samarasi tekshirilishi kerak bo‘lgan ilmiy gipotezani ifodalaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O‘rganilgan manbalar sintezidan besh o‘zaro bog‘liq didaktik shart ajratildi.

Birinchi shart - maqsadning aniqligi: o‘quvchi dars yakunida qanday amalni, qaysi sharoitda va qanday sifat mezoni bilan bajarishini oldindan biladi.

Ikkinchi shart - tayanch bilimga ulash: yangi tushuncha avvalgi bilim bilan bog‘lanmasa, reproduktiv yodlash kuchayadi.

Uchinchi shart - bosqichli mashq: dastlab namuna va yordam, so‘ng variativ, mustaqil va kechiktirilgan bajarish.

To‘rtinchi shart - dalilga tayangan formativ qayta aloqa: xato turini ajratish va keyingi mashqni shunga moslashtirish.

Beshinchi shart - transfer va refleksiya: o‘quvchi qaysi usulni nima uchun tanlaganini izohlay oladi.

Ushbu shartlar [3–13]dagi turli nazariy yondashuvlarni yagona dars dizayniga bog‘laydi.

Bilim komponentini faqat definitsiyani aytib berish orqali o‘lchash yetarli emas. O‘quvchi tushunchani misol va qarshi misol bilan ajrata olsa, sababni izohlasa, yangi ma’lumotni oldingi bilim bilan taqqoslasa, anglanganlik haqida asosli xulosa qilish mumkin. Ko‘nikma komponentida bajarish ketma-ketligi, strategiyaning vazifaga muvofiqligi va xatoni tuzatish qobiliyati ahamiyatli. Malaka komponentida esa aniqlik, takroriy barqarorlik, sarflangan vaqt va yordamga ehtiyoj o‘zaro bog‘liq holda kuzatiladi; faqat tezlikning o‘zi sifatni isbotlamaydi.

Shu asosda muallif “BKM–RT” modelini ishlab chiqdi. Belgilashda BKM - bilim, ko‘nikma va malaka; R - refleksiya hamda qayta aloqa; T - transferni bildiradi. Model natijaga yo‘naltirilgan, siklik va moslashuvchan deb belgilanadi: uning maqsadi o‘quvchini belgilangan ketma-ketlikdan majburan o‘tkazish emas, diagnostik dalil asosida qaysi bosqichga qaytish yoki murakkablikni oshirishni tanlashdir. Masalan, tushunchani aniq izohlaydigan, ammo amaliy vazifada ko‘p xato qiladigan o‘quvchiga nazariy ma’ruzani qayta takrorlashdan ko‘ra boshqariladigan mashq samaraliroq bo‘lishi mumkin; buning aksi kuzatilganda tushunchani qayta modellashtirish zarur (1-rasm).

1-rasm. «BKM–RT» siklik metodik modeli (muallif ishlanmasi)

Modelning *birinchi bosqichida* o‘qituvchi diagnostik topshiriqlar orqali tayanch tushunchalar va amallarni aniqlaydi; natija asosida vazifalarning qiyinchilik darajasi belgilanadi.

Ikkinchi bosqichda yangi tushuncha hayotiy muammo, misol va vizual model asosida tushuntiriladi.

Uchinchi bosqichda ko‘rsatib bajarish, juftlikdagi mashq va qisqa qayta eslash sinovlari tashkil qilinadi.

To‘rtinchi bosqichda o‘quvchi yaqin va uzoq transfer topshiriqlarini mustaqil bajaradi.

Beshinchi bosqichda o‘quvchi xatoni aniqlab, keyingi qadamini rejalashtiradi.

Oltinchi bosqichda parallel topshiriqlar bilan rivojlanish tekshiriladi va zarur bo‘lsa, siklning tegishli nuqtasiga qaytiladi (2-jadval).

2-jadval: **“BKM–RT” modelining bosqichlari va pedagogik instrumentlari**

Bosqich	O‘qituvchi faoliyati	O‘quvchi faoliyati / natija
1. Tashxis	Qisqa pretest, xato xaritasi, tayanch tushuncha tekshiruvi.	Biladigan va bilmaydigan jihatini aniqlaydi.
2. Anglash	Izohli namuna, muammoli savol, vizual sxema.	Tushunchani izohlaydi, misollarni farqlaydi.
3. Mashq	Yordamni bosqichma-bosqich kamaytiradi, teskari aloqa beradi.	Amalni to‘g‘ri va nisbatan ravon bajaradi.
4. Transfer	Yangi kontekst va ochiq turdagi vazifa beradi.	Usulni moslashtiradi, yechimni asoslaydi.
5. Refleksiya	Mezonli savol va o‘zaro baholash tashkil etadi.	Xatoni tushuntiradi, keyingi maqsadni qo‘yadi.
6. Qayta tashxis	Parallel test va ish portfelini qiyoslaydi.	Rivojlanish dalilini ko‘rsatadi, mashqni davom ettiradi.

Model samarali ishlashi uchun “o‘zlashtirdi / o‘zlashtirmadi” kabi ikki qutbli xulosani ko‘p o‘lchovli mezon bilan almashtirish tavsiya etiladi. Muallif besh indikatorni taklif qiladi: konseptual aniqlik (B), amaliy bajarish (K), barqaror mustaqillik (M), transfer (T) va refleksiya (R). Har bir indikator 0 dan 3 gacha bo‘lgan analitik rubrika bo‘yicha baholanadi.

- 0 - dalil yo‘q yoki topshiriq bajarilmagan;
- 1 - katta ko‘mak bilan boshlang‘ich bajarish;
- 2 - odatiy vaziyatda asosan to‘g‘ri bajarish;
- 3 - mustaqil, asosli va talabga mos bajarish.

MAKTAB TA'LIMI SCHOOL EDUCATION ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Umumiy maksimum 15 ball bo‘lib, bu chegaralar tadqiqotga xos mualliflik ishchi mezonidir, normativ davlat baholash shkalasi emas.

Indikatorlardan yig‘ilgan ballar o‘quvchiga yorliq qo‘yish uchun emas, balki darsdagi keyingi pedagogik qarorni tanlash uchun ishlatiladi. Masalan, B = 3, K = 2, M = 1, T = 0, R = 2 profili tushunish nisbatan yuqori bo‘lsa-da, o‘zlashtirilgan harakatning mustaqil va yangi vaziyatdagi qo‘llanishi yetarli emasligini ko‘rsatadi. Bunday vaziyatda takroriy ma’ruza emas, variativ, kechiktirilgan va kontekst almashtirilgan mashqlar zarur. Aksincha, B = 1 holatida tez bajarish qayd etilsa ham, asoslash va tushunchaviy modelga qaytish lozim. Natijalarni guruh bo‘yicha tahlil qilishda o‘quvchi haqidagi shaxsiy ma’lumotlar himoya qilinadi va baholash imkoniyati tengligi ta’minlanadi (3-jadval).

3-jadval: **Bilim, ko‘nikma va malakani baholash indikatorlari**

Indikator	Dalil manbai	3 ball - yuqori daraja tavsifi
B - anglangan bilim	Tushunchani izohlash, qarshi misol, sababni asoslash.	Tushunchani aniq, izchil va dalil bilan izohlaydi.
K - amaliy ko‘nikma	Vazifa bajarish algoritmi va xato tahlili.	Mos usulni tanlab, topshiriqni to‘g‘ri bajaradi.
M - barqaror malaka	Vaqt oralig‘ida parallel mashqlar, yordam ulushi.	Turli mashqlarda barqaror, mustaqil bajaradi.
T - transfer	Notanish kontekstdagi muammo yoki loyiha.	O‘rgangan usulni yangi vaziyatga moslay oladi.
R - refleksiya	O‘zini baholash varaqasi, xato kundaligi.	Xatoga sabab va tuzatish strategiyasini belgilaydi.

Pedagogik diagnostikada rubrika ishonchliligini ta’minlash uchun muhim amaliy shart - indikatorlarni fan mazmuniga mos ravishda konkretlashtirishdir. Masalan, matematika darsida “transfer” real turmush masalasida hisoblash strategiyasini tanlash bo‘lsa, ona tili darsida notanish matnning uslubiy xususiyatini izohlash bo‘lishi mumkin. Turli o‘qituvchilarning bir xil ishni baholashidagi moslikni tekshirish, topshiriqlar murakkabligini taqqoslash va o‘quvchi uchun ochiq mezon taqdim etish rubrika qo‘llanishining zarur shartlaridir.

An’anaviy 45 daqiqalik dars doirasida modelning barcha bosqichlarini bir xil chuqurlikda yakunlash shart emas. U mavzular bloki yoki 2–3 darsdan tashkil topgan mikrotsikl sifatida qo‘llanadi. Birinchi mashg‘ulotda tashxis, anglash va yo‘naltirilgan mashq ustuvor bo‘lsa, keyingi mashg‘ulotda variativ qo‘llash, mustaqil bajarish va transferga ko‘proq vaqt ajratiladi. O‘quvchi mashg‘ulotlar oralig‘ida qisqa qayta eslash topshirig‘ini bajaradi; keyingi darsda o‘qituvchi ayni bilimni boshqa misolda tekshiradi. Taqsimlangan mashq hamda qayta eslash [8–9] asosida bunday tizim bir marotaba intensiv mashq qilishdan ko‘ra saqlanishni yaxshiroq qo‘llab-quvvatlashi kutiladi, ammo mazkur model sharoitida effekt miqdori maxsus o‘lchov talab qiladi.

Mualliflik yondashuvida differensiallashtirish mazmunni sun’iy soddalashtirish emas, yordam shakli va vazifa murakkabligini o‘quvchining dastlabki holatiga moslashtirish sifatida talqin etiladi. Bazaviy guruh tayyor namuna va ko‘rsatmalardan, o‘rta guruh yarim ochiq topshiriqlardan, yuqori tayyorgarlikdagi o‘quvchilar esa muammoli transfer vazifalaridan foydalanishi mumkin. Biroq bu bo‘linish barqaror “iqtidor” toifasi emas; o‘quvchi muvaffaqiyat va diagnostik natijaga ko‘ra guruhlar o‘rtasida harakatlana olishi kerak. CASTning universal dizayn talablari [14]ga ko‘ra, darsda ma’lumotni matn, tasvir va og‘zaki izoh orqali berish, javobni turli usulda ifodalash hamda qiziqishni qo‘llash inklyuziv muhit uchun qulaydir.

Raqamli platformalardan foydalanish ham ayni maqsadga bo‘ysunishi lozim. Qisqa onlayn test xatolar dinamikasini ko‘rsatishi, elektron portfel vazifa namunalarini saqlashi mumkin. Lekin texnik vosita mazmuniy tahlilning o‘rnini bosmaydi: avtomatik berilgan “to‘g‘ri/noto‘g‘ri” signali o‘quvchiga nega xato qilganini yoki qanday tuzatishni doimo tushuntirib bermaydi. Shu sabab raqamli natijalar pedagogning mezonli izohi, tengdosh bilan muloqot va o‘z-o‘zini tekshirish faoliyatiga ulanadi. Texnologiya bo‘lmagan sharoitda ham xato xaritasi, qog‘oz kartochka va refleksiya kundaligi bilan mazkur mexanizmlarni tashkil etish mumkin (4-jadval).

4-jadval: **Modelni amalda sinovdan o‘tkazish uchun tavsiya etiladigan dizayn**

Element	Tavsiya etiladigan tashkil etish usuli
Tadqiqot muhiti	Bir xil bosqichdagi parallel sinflar; fan va mavzular bloki oldindan bir xillashtiriladi.
Davomiylik	6–8 haftalik mikrotsikllar; boshlang‘ich, oraliq va kechiktirilgan diagnostika.
Asosiy o‘zgaruvchilar	B, K, M, T, R rubrikalari; topshiriq aniqligi, yordam darajasi, transfer muvaffaqiyati.
Nazorat sharti	O‘xshash mavzu va vaqt hajmi, odatiy o‘qitish amaliyoti bilan qiyoslash.
Sifat ko‘rsatkichlari	O‘quvchi ish namunalari, refleksiya yozuvlari, o‘qituvchi kuzatuv protokoli.
Tahlil va etik talablar	Boshlang‘ich farqlarni nazorat qilish, xolis baholash, rozilik va maxfiylikni ta’minlash.

Masalan, 6-sinf matematika kursida “foizga doir masalalar” mavzusini o‘rganishda dastlabki tashxis o‘quvchining ulush, kasr va proporsiya tushunchalarini qanchalik bilishini ko‘rsatadi. Anglash bosqichida narxning kamayishi va ortishi bilan bog‘liq ikki real vaziyat taqqoslanadi; o‘qituvchi masalaning sxemasini ko‘rsatib, noma’lum kattalikni ajratish yo‘lini ovoz chiqarib asoslaydi. Boshqariladigan mashqda dastlab o‘xshash, keyin tuzilishi o‘zgartirilgan vazifalar beriladi. Mustaqil transfer bosqichida esa o‘quvchi turli takliflardan foydalangan holda xarid narxini hisoblaydi va chegirma bilan narxni oshirishning ketma-ket bajarilishi natijaga qanday ta’sir etishini izohlaydi. Refleksiya varaqasida “qaysi foiz qaysi asosga nisbatan olindi?” savoliga javob beriladi.

Ona tili darsida ayni mexanizmni matnning asosiy g‘oyasini aniqlash bilan bog‘lash mumkin. Dastlab o‘quvchi mavzu va g‘oyani farqlay olishi tekshiriladi; keyin qisqa matnda dalil, muallif pozitsiyasi va xulosaning o‘zaro munosabati modellashtiriladi. Boshqariladigan mashqda tayanch savollar qisqartirib boriladi. Mustaqil transfer uchun boshqa uslubdagi, oldindan tanish bo‘lmagan matn beriladi. O‘quvchi javobining sifati yodlangan jumla soni bilan emas, g‘oyani asoslovchi matn dalili va uni boshqa vaziyatga qo‘llash izohi bilan baholanadi. Ikkala fan misolida ham umumiy sikl bir xil, biroq topshiriq va indikatorning fanga xos ko‘rinishi farqlanadi.

Ushbu misollar natija sifatida qayd etilgan tajriba emas, modelni darsga ko‘chirish usulining metodik namunasidir. Ularni maktabda joriy qilishda bir xil murakkablikka ega parallel topshiriqlar, o‘qituvchi kuzatuvi va o‘quvchi ish namunalarini birgalikda tahlil qilish muhim. Mazkur yondashuv nazariy umumlashtirishning amaliy tekshiruvga o‘tish shartlarini aniqlashtiradi.

Taklif etilgan modelning ilmiy-pedagogik afzalligi shundaki, u pedagogik terminlarni darsdagi kuzatiladigan faoliyat bilan bog‘laydi. Bilimni izohlash, ko‘nikmani bajarish, malakani barqaror namoyon etish va kompetensiyani yangi vaziyatga ko‘chirish bir-biridan ajratilgach, o‘qituvchi “o‘quvchi nimani tushunmadi?” savoliga aniqroq javob topadi. Biggsning konstruktiv muvofiqligi [6] nuqtayi nazaridan natija–indikator–topshiriq uchligi mos kelishi zarur; model ana shu moslikni dars ssenariysiga kiritadi. Shu bilan birga, Anderson–Krathwohl taksonomiyasi [5] darsda murakkab kognitiv amallarni rejalashtirishga yordam beradi, lekin o‘zlashtirish bosqichlarini qat’iy va bir yo‘nalishli zinapoya deb qabul qilishga asos bermaydi.

Ikkinchi nazariy masala - mashq miqdori va mashq sifati o‘rtasidagi nisbatdir. Juda ko‘p takrorlash ayrim algoritmik amallarning ravonligini oshirishi mumkin, ammo o‘quvchi qaysi qoidani qachon qo‘llash kerakligini farqlamasa, transfer cheklanadi. Shuning uchun modelda bir xil mashqdan variativ vaziyatlarga o‘tish, muqobil strategiyalarni taqqoslash va “nega?” degan savolga javob berish ko‘zda tutilgan. Swellerning kognitiv yuklama tadqiqoti [7]ni hisobga olgan holda, murakkab transfer vazifasini tayanch bilim shakllanmasdan erta berish ham xavfli. Demak, mustaqillik darajasini oshirish sinfning real tayyorgarligiga mos kelishi lozim.

Uchinchi masala - formativ baholashning baho qo‘yishdan farqi. Black va Wiliam [10] hamda EEF [12] yondashuvlari baholashdan olingan dalil o‘qitishning keyingi qadamini o‘zgartirsa, u rivojlantiruvchi vazifani bajarishini ko‘rsatadi. Shundan kelib chiqib, o‘quvchining xatosi yakuniy nuqson emas, mos mashqni tanlashga yordam beruvchi diagnostik signaldir. Biroq ko‘p sonli rubrikalar o‘qituvchi vaqtini ortiqcha band qilishi mumkin. Shuning uchun har bir mavzuda 2–3 ustuvor indikator chuqur tahlil qilinib, qolganlari davriy kuzatilishi tavsiya etiladi. Rubrika natijalarining o‘zi o‘quvchiga tushunarli harakat ko‘rsatmasiga aylanmasa, baholash ma’muriy qayd bo‘lib qoladi.

To‘rtinchi masala - o‘quvchi refleksiyasining pedagogik chegarasi. “Bugun nimani bilding?” kabi umumiy savol ko‘pincha qisqa va mazmunsiz javob uyg‘otadi. Uning o‘rniga “qaysi bosqichda xato qilding?”, “keyingi safar qaysi usulni tanlaysan?”, “qaysi misol senga qoidadan chetga chiqishni ko‘rsatdi?” kabi mezonli savollar berilishi maqsadga muvofiq. EEFning metakognitsiya bo‘yicha yo‘riqnomasi [13] strategiyalarni o‘quvchilarga modellashtirib va izchil o‘rgatish zarurligini alohida ko‘rsatadi. Refleksiya shu ma’noda o‘quvchi bo‘yniga o‘qituvchi mas’uliyatini yuklash emas, o‘rganishni ongli boshqarish ko‘nikmasini rivojlantirish vositasidir.

Beshinchi masala - inklyuzivlik va adolatli baholash. Darsda bir xil yakuniy kompetensiyani turli yo‘llar bilan namoyon qilish imkoniyati ayrim o‘quvchilar uchun muhim. Shu bilan birga, ifoda usulining farqlanishi baholash mezonini tasodifan o‘zgartirmasligi kerak: masalan, matematik fikrlashni baholayotganimizda yozuv tezligi asosiy mezonga aylanmasligi lozim. CAST UDL tamoyillari [14]ning BKM–RT bilan integratsiyasi o‘quvchining ehtiyoji va topshiriqning konstruktini ajratishga imkon beradi. O‘qituvchi mavjud sinf resurslari, ona tili va ijtimoiy sharoit farqlarini inobatga olishi kerak; bu esa [3]da ta’kidlangan kontekstning roliga mos keladi.

Tadqiqotning chegaralari ham aniq. Taklif etilgan model tajribadan o‘tkazilgan va natijadorligi statistik isbotlangan texnologiya sifatida talqin etilmaydi.

Birinchidan, adabiyotlar korpusi tanlab olingan nazariy va dalillarga tayanadi, shu sabab barcha tadqiqotlarni qamragan sistematik sharh emas.

Ikkinchidan, mualliflik rubrikasining ichki izchilligi, o‘qituvchilararo baholash mosligi va turli fanlarga o‘tkazilishi amalda tekshirilmagan.

Uchinchidan, sinf hajmi, o‘qituvchi tajribasi va vaqt cheklovi modelni qo‘llashga ta’sir qilishi mumkin.

Keyingi tadqiqotlarda parallel guruhli yoki kvazi-eksperimental dizayn, kechiktirilgan posttest va sifatli kuzatuv ma’lumotlari orqali mazkur taxminlarni tekshirish maqsadga muvofiq.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bilim, ko‘nikma va malaka o‘quv natijasining o‘zaro bog‘liq, ammo turli diagnostik dalillar bilan aniqlanadigan komponentlari ekanligi nazariy jihatdan asoslandi; kompetensiya ularni yangi vaziyatda safarbar etish bilan ifodalanadi.

Kompetensiyaviy, faoliyatli, konstruktivistik, metakognitiv va formativ baholash yondashuvlarini uyg‘unlashtirish bilimdan transfergacha rivojlanishning izchil metodologik asosini shakllantirishi ko‘rsatildi.

Dastlabki tashxis, anglash, boshqariladigan mashq, mustaqil transfer, refleksiya va qayta tashxisdan iborat “BKM–RT” siklik metodik modeli taklif etildi; uning markaziy mexanizmi dalilga asoslangan moslashuvchan qayta aloqadir.

Bilimni anglash, amaliy bajarish, barqaror malaka, transfer va refleksiyani qamrab olgan besh indikatorli 0–3 ballik analitik rubrika ishlab chiqildi; u pedagogik qarorni qo‘llab-quvvatlash uchun mo‘ljallangan.

Modelni fanlar kesimida qo‘llash, differensial topshiriqlar, taqsimlangan mashq va kechiktirilgan diagnostika yordamida tekshirish imkoniyatlari belgilandi; uning real samaradorligini tasdiqlash uchun alohida empirik tajriba zarur.

Dars maqsadini o‘quvchi bajara oladigan amal, bajarish sharoiti va baholash mezoni shaklida ifodalash; shu maqsadga mos kamida bitta transfer topshirig‘ini rejalashtirish.

Har bir mavzuni qisqa tashxis va xato xaritasi bilan boshlash, keyingi mashqlarni o‘quvchi tayyorgarligi darajasi asosida moslashtirish.

Bir martalik takrorlash o‘rniga vaqt oralig‘ida qisqa qayta eslash, variativ amaliy mashq va kechiktirilgan tekshiruvlarni qo‘llash.

O‘quvchiga bahodan tashqari “nima to‘g‘ri - nima o‘zgartiriladi - keyingi qadam nima” mazmunidagi aniq qayta aloqa berish, refleksiya yozuvlarini portfelda yig‘ish.

Mualliflik modelini maktab sharoitida sinashdan oldin rubrika mezonlarini fan mazmuniga moslashtirish hamda baholovchilararo kelishuv va ma’lumotlar maxfiyligini ta’minlash.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Davlat ta’lim standartlari va davlat ta’lim talablarini ishlab chiqish hamda joriy etish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida: 2024-yil 27-martdagi 157-son qaror. - URL: https://lex.uz/ru/docs/-6854214 (murojaat sanasi: 30.10.2026).
2. OECD. OECD Learning Compass 2030: A Series of Concept Notes. - Paris: OECD, 2019. - URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/about/projects/edu/education-2040/1-1-learning-compass/OECD_Learning_Compass_2030_Concept_Note_Series.pdf
3. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. How People Learn II: Learners, Contexts, and Cultures. - Washington, DC: The National Academies Press, 2018. - DOI: 10.17226/24783.
4. Bloom B. S. Learning for Mastery // Evaluation Comment. - 1968. - Vol. 1, No. 2. - 12 p. - ERIC: ED053419.
5. Anderson L. W., Krathwohl D. R. (eds.). A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom’s Taxonomy of Educational Objectives. - New York: Longman, 2001. - 302 p. (abridged edition).
6. Biggs J. Enhancing Teaching through Constructive Alignment // Higher Education. - 1996. - Vol. 32. - P. 347–364. - DOI: 10.1007/BF00138871.
7. Sweller J. Cognitive Load During Problem Solving: Effects on Learning // Cognitive Science. - 1988. - Vol. 12, No. 2. - P. 257–285. - DOI: 10.1207/s15516709cog1202_4.
8. Dunlosky J., Rawson K. A., Marsh E. J., Nathan M. J., Willingham D. T. Improving Students’ Learning with Effective Learning Techniques // Psychological Science in the Public Interest. - 2013. - Vol. 14, No. 1. - P. 4–58. - DOI: 10.1177/1529100612453266.
9. Roediger H. L., Karpicke J. D. Test-Enhanced Learning: Taking Memory Tests Improves Long-Term Retention // Psychological Science. - 2006. - Vol. 17, No. 3. - P. 249–255. - DOI: 10.1111/j.1467-9280.2006.01693.x.
10. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning // Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. - 1998. - Vol. 5, No. 1. - P. 7–74. - DOI: 10.1080/0969595980050102.
11. Hattie J., Timperley H. The Power of Feedback // Review of Educational Research. - 2007. - Vol. 77, No. 1. - P. 81–112. - DOI: 10.3102/003465430298487.
12. Education Endowment Foundation. Teacher Feedback to Improve Pupil Learning: Guidance Report. - London: EEF, 2021. - URL: https://educationendowmentfoundation.org.uk/education-evidence/guidance-reports/feedback
13. Education Endowment Foundation. Metacognition and Self-Regulated Learning: Guidance Report. - London: EEF, 2025. - URL: https://educationendowmentfoundation.org.uk/education-evidence/guidance-reports/metacognition
14. CAST. Universal Design for Learning Guidelines, Version 3.0. - Wakefield, MA: CAST, 2024. - URL: https://udlguidelines.cast.org/

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02 Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo‘yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqichlari bo‘yicha)
13.00.07 Ta’limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №10(5)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№C–5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.